Верховний
Суд

Актуальна практика ЄСПЛ: цивільний аспект

Расім БАБАНЛИ
Керівник Апарату Верховного Суду
доктор юридичних наук

Рішення за ст. 13 Конвенції

ефективний засіб правового захисту

ZAKUTNIY AND OTHERS v. UKRAINE

Обставини справи

Вісім осіб скаржилися на принижуючі гідність умови тримання під вартою. Після припинення таких умов вони звернулися по відшкодування моральної шкоди: семеро отримали надто низькі суми, одному заявнику в позові відмовили.

ZAKUTNIY AND OTHERS v. UKRAINE (№ 52652/20 та 7 інших, 15.10.2026)

Оцінка Суду

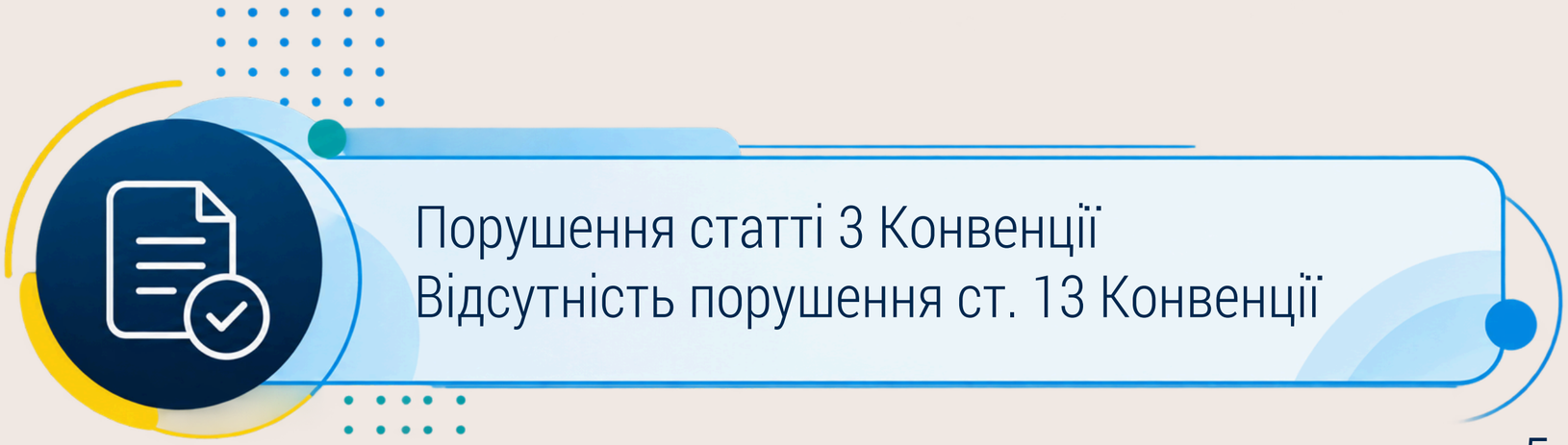
Цивільний позов про відшкодування збитків на підставі статей 1173 та 1174 ЦК може, в принципі, розглядатися як адекватний засіб отримання компенсації для осіб, які вважали, що їх утримували в неналежних умовах ув'язнення, і які більше не утримувалися в умовах, що, як стверджувалося, суперечили Конвенції: такий позов надавав швидкий та доступний засіб, що дозволяв позивачам встановити відповідні факти без надмірного доказового навантаження, забезпечити їх оцінку у світлі стандартів Конвенції, домогтися визнання відповідальності держави та отримати компенсацію.

Тягар доказування, що покладався на заявників, не видавався надмірним. Національна правова система, за якої обов'язок держави щодо відшкодування може виникати внаслідок порушення прав особи, без необхідності для заявника доводити вину конкретного посадовця, сприяла ефективності засобу правового захисту в розумінні ст. 13 Конвенції.

ZAKUTNIY AND OTHERS v. UKRAINE (№ 52652/20 та 7 інших, 15.10.2026)

Оцінка Суду

Національні суди здатні проводити ретельний розгляд скарг щодо умов утримання відповідно до стандартів Конвенції. Національні суди не обмежували свою оцінку формальною законністю дій тюремної адміністрації; навпаки, вони розглядали суть скарг заявників, посилаючись на заборону принижуючого гідність поводження та трактуючи ст. 3 Конвенції як норму, що застосовується безпосередньо.

Рішення за ст. 1 Першого протоколу до Конвенції

захист власності

SYLVIE VALLÉE v. FRANCE

Обставини справи

Заявниця перебувала у шлюбі з паном С. за режимом спільної власності на майно, набуте під час шлюбу. Подружжя придбало квартиру та земельну ділянку, на якій побудувало будинок.

Протягом 10 років чоловік заявниці, який працював керівником з адміністративних і бухгалтерських питань у компанії, перерахував на спільний банківський рахунок 212 чеків дочірніх компаній роботодавця на загальну суму понад 675 тис. євро.

Слідчий суддя постановив арештувати два об'єкти нерухомості подружжя як доходи від злочину.

SYLVIE VALLÉE v. FRANCE (№ 13598/21, 03.09.2026)

Обставини справи

Кримінальний суд визнав чоловіка заявниці винним у привласненні коштів та призначив йому 18 місяців позбавлення волі та постановив конфіскувати обидва об'єкти нерухомості. Заявниця, яка не була стороною кримінального провадження щодо чоловіка, звернулася із заявою про обмеження конфіскації лише його часткою спільного майна.

Апеляційний суд задовольнив її вимогу, а Касаційний суд скасував це рішення без направлення справи на новий розгляд, виходячи з особливостей режиму спільності майна подружжя.

Заявниця скаржилася за ст. 1 Першого протоколу на несправедливе позбавлення майна внаслідок кримінального провадження, учасницею якого вона не була.

SYLVIE VALLÉE v. FRANCE (№ 13598/21, 03.09.2026)

Оцінка Суду

Конфісковане майно належало не заявниці або її чоловіку окремо, а було спільним майном подружжя. З огляду на особливості французького режиму спільної власності подружжя Суд усе ж визнав наявність втручання у право заявниці на мирне володіння майном і розглянув його як контроль за користуванням власністю.

Втручання було передбачене законом і переслідувало законну мету боротьби зі злочинністю. Суд перевірив, чи було досягнуто справедливого балансу між загальним інтересом і захистом основоположних прав заявниці, з урахуванням свободи розсуду держави у цій сфері.

SYLVIE VALLÉE v. FRANCE (№ 13598/21, 03.09.2026)

Оцінка Суду

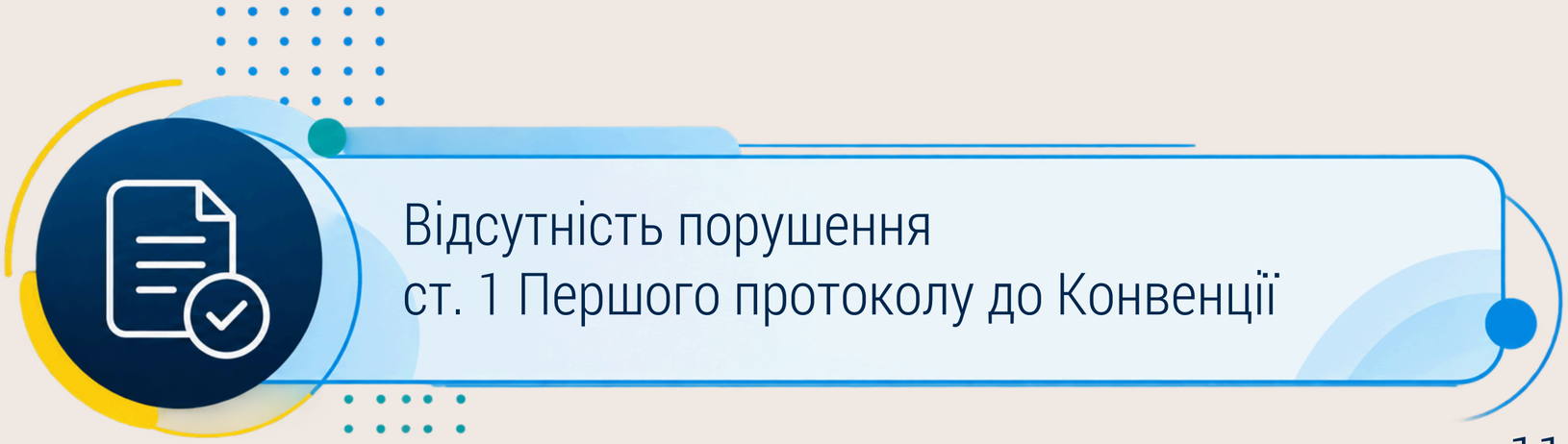
Заявниця отримувала вигоду від доходів, одержаних унаслідок злочину її чоловіка. Зокрема, коштами від привласнення було повністю відремонтовано та облаштовано будинок, у якому вона мешкала, а також погашено іпотечні кредити на нерухомість. Арешт, накладений на початку розслідування, не позбавив заявницю можливості користуватися майном: вона продовжувала проживати в будинку та здавати другу нерухомість в оренду.

Заявниця особисто не зазнала втрати окремо належного їй майна. Відповідно до Цивільного кодексу спільність майна подружжя мала право на компенсацію фінансових втрат, спричинених злочином одного з подружжя, з обчисленням суми під час припинення такого режиму. Заявниця мала змогу ініціювати цю процедуру й опосередковано скористатися компенсацією.

SYLVIE VALLÉE v. FRANCE (№ 13598/21, 03.09.2026)

Оцінка Суду

З урахуванням широкої свободи розсуду національних органів ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця не зазнала індивідуального й надмірного тягаря, а втручання було пропорційним законній меті та забезпечувало справедливий баланс із загальним інтересом.

Рішення за ст. 8 Конвенції

право на повагу до приватного і сімейного життя

MANJANI v. ALBANIA

Обставини справи

У 2020 році заявник успішно склав вступний іспит до Школи магістратів для підготовки на посаду прокурора. Однак Вища рада прокуратури відмовила в його зарахуванні через судимість за крадіжку, вчинену у віці 15 років. Судимість заявника була погашена ще у 2014 році, про що він повідомив під час вступу.

Вища рада прокуратури вважала, що наявність судимості, незалежно від її погашення, перешкоджає зарахуванню до Школи магістратів. Національні суди підтримали цей підхід, зокрема пославшись на законодавчі зміни 2021 року, які прямо передбачали можливість урахування погашеної судимості.

MANJANI v. ALBANIA (№ 32283/23, 10.03.2026)

Оцінка Суду

На момент вступу заявника до Школи магістратів законодавство не визначало чітко, яке значення має погашення судимості. Відповідно до загальних положень кримінального законодавства заявник міг обґрунтовано очікувати, що його погашена судимість не перешкоджатиме вступу.

Національні суди фактично керувалися логікою законодавчих змін 2021 року, що створювало враження їх ретроактивного застосування. ЄСПЛ висловив сумніви щодо передбачуваності відповідного законодавства, однак не вирішував остаточно цього питання, оскільки навіть за умови законності втручання воно не було «необхідним у демократичному суспільстві».

MANJANI v. ALBANIA (№ 32283/23, 10.03.2026)

Оцінка Суду

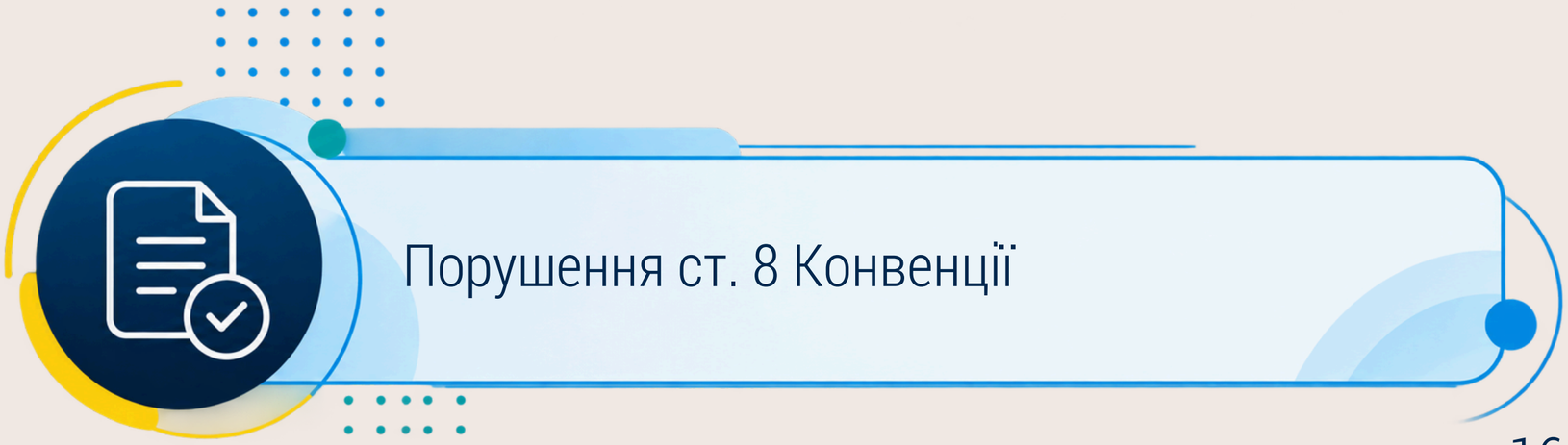
Національні органи влади обмежилися загальним посиланням на серйозність крадіжки як умисного злочину та не провели індивідуальної оцінки обставин заявника, необхідної для встановлення пропорційності обмеження його права на повагу до приватного життя.

Національні органи не врахували вирішальних обставин: неповнолітнього віку заявника на момент вчинення правопорушення, його ненасильницького й імпульсивного характеру, значного часу, що минув після засудження, та законослухняної поведінки заявника, який здобув юридичну освіту, працював юристом і співробітником судової поліції в прокуратурі.

MANJANI v. ALBANIA (№ 32283/23, 10.03.2026)

Оцінка Суду

Суд підкреслив особливе значення реабілітації та соціальної реінтеграції засуджених осіб. Прирівнявши правопорушення, вчинене неповнолітнім, до злочину дорослої особи, національні органи не оцінили, чи становила поведінка заявника на момент вступу реальний ризик для авторитету та репутації прокуратури. Відсутність індивідуального оцінювання й належного зважування суперечливих інтересів призвела до непропорційного обмеження права заявника на повагу до приватного життя.

ABRAHAMYAN v. ARMENIA

Обставини справи

Заявниця звернулася до суду з позовом про визнання померлого К. її біологічним батьком та встановлення її спадкових прав, надавши результати тесту ДНК, згідно з яким брат померлого з імовірністю 99,99 % був її біологічним дядьком, а також фотографії, листування та інші матеріали.

Національні суди відмовили в задоволенні позову, визнавши результати тесту ДНК недопустимими через недотримання процесуальних вимог та відсутність необхідної інформації про експертів, методику дослідження й отримання біологічних зразків. Інші докази суди визнали недостатніми або ненадійними.

ABRAHAMYAN v. ARMENIA (ухв.) (№ 31415/15, 12.02.2026)

Оцінка Суду

Заявниця скаржилася за ст. 8 Конвенції на те, що національні суди не забезпечили встановлення її походження від батька, залишивши її у стані невизначеності щодо власної ідентичності.

Результати досліджень ДНК зазвичай мають особливо високу доказову силу у справах про встановлення батьківства. Однак у цій справі висновок містив істотні недоліки, тому сумніви національних судів щодо надійності результатів були обґрунтованими.

Заявниця мала можливість клопотати про призначення судової експертизи ДНК, однак не довела, що скористалася цією можливістю. Національні суди також розглянули інші подані нею докази та навели мотиви, з яких визнали їх недостатніми для встановлення батьківства.

ABRAHAMYAN v. ARMENIA (ухв.) (№ 31415/15, 12.02.2026)

Оцінка Суду

Оцінка доказів національними судами не була свавільною чи явно необґрунтованою, а судовий розгляд загалом забезпечив заявниці належні процесуальні гарантії. Отже, держава виконала свої позитивні зобов'язання за ст. 8 Конвенції.

Заяву визнано неприйнятною як явно необґрунтовану відповідно до підпункту «a» п. 3 та п. 4 ст. 35 Конвенції

GRANDE ORIENTE D'ITALIA v. ITALY [GC]

Обставини справи

Справа стосувалася обшуку приміщень італійської масонської асоціації, призначеного парламентською слідчою комісією, та вилучення документів, зокрема списків з іменами і персональними даними понад 6 000 членів асоціації.

Обшук проводили під час розслідування зв'язків між мафією та масонством, зокрема проникнення мафії до масонських лож, після відмови асоціації надати список своїх членів.

Асоціація-заявник безуспішно оскаржила постанову про обшук і подальші вилучення.

GRANDE ORIENTE D'ITALIA v. ITALY [GC] (№ 29550/17, 07.07.2026)

Оцінка Суду

Обшук і вилучення документів становили втручання у право асоціації-заявника на повагу до її «житла» за ст. 8 Конвенції.

ЄСПЛ не ставив під сумнів саму правову основу втручання — ст. 82 Конституції та відповідну національну судову практику. Нормативне регулювання повноважень парламентських слідчих комісій було доступним і передбачуваним. Суд також визнав, що втручання переслідувало законні цілі, серед яких національна безпека, економічний добробут країни, запобігання заворушенням чи злочинам.

Оцінюючи необхідність втручання в демократичному суспільстві, Суд зважив на особливості парламентського розслідування, метою якого є збирання інформації для законодавчої діяльності, а не встановлення кримінальної відповідальності.

GRANDE ORIENTE D'ITALIA v. ITALY [GC] (№ 29550/17, 07.07.2026)

Оцінка Суду

Однак коли такі комісії застосовують примусові заходи, які безпосередньо зачіпають конвенційні права третіх осіб, межі розсуду звужуються, а відповідні заходи повинні супроводжуватися гарантіями проти зловживань і свавілля.

Суд визнав існування мінімального зв'язку між метою розслідування мафіозного впливу на масонство та призначеним обшуком. Проте обсяг постанови був надзвичайно широким: вона охоплювала відомості про членів лож за 25 років, їхній статус і роль в асоціації, внутрішні рішення лож, обшук головних та пов'язаних приміщень, вилучення документів, комп'ютерів та іншого обладнання.

GRANDE ORIENTE D'ITALIA v. ITALY [GC] (№ 29550/17, 07.07.2026)

Оцінка Суду

ЄСПЛ зазначив, що автономія парламенту сама собою не виправдовує відсутність процесуальних гарантій від зловживань і свавілля. За наявності примусових заходів зацікавлені треті особи повинні мати можливість звернутися до компетентного суду або іншого неупередженого органу для перегляду втручання. За відсутності достатніх гарантій втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Порушення ст. 8 Конвенції

Верховний
Суд

Дякую за увагу!